

The Exterior of Chapel of the Boim Family in Lviv

Oksana Bilinska¹, Marjana Petriv²

¹Design and Basis of Architecture Department,
Lviv Polytechnic National University,
UKRAINE, Lviv, S. Bandery street 12,
E-mail: oksanabilinska@gmail.com

²Architectural Planning Department, Lviv Polytechnic
National University, UKRAINE, Lviv, S. Bandery street 12,
E-mail: marjana-petriv@ukr.net

The research provides brief historical information about construction of Boim Chapel, analyzes its facades composition. It has been found out that three-dimensional structure of the chapel is unique in Ukraine, it was established by the analogues of classical Renaissance stone temples and wooden Ukrainian churches; the construction of the chapel took place in two stages: in the years 1609-1611 and years 1611-1615 (the second phase created the western facade of the chapel, the altar and sculptures in furnishing of the dome). A hypothetical reconstruction of the western facade of the first period has been modeled. The relief portraits of prophets who proclaim certain postulates of Old and New Testaments have been described. The peculiarities of the writing of Latin inscriptions placed on the facade have been described, its translation and equivalent in Holy Scripture, indicating some inaccuracies and inconsistencies of writing and translation. A comparison of the proportions of columns of the first tier of the main facade with classic order by Vignola has been done: minor deviation does not exceed the acceptable limits. The main facade is richly decorated with many white-stone carvings, which fills the entire plane of the wall. Composition thread reminds iconostasis. Composite diagram of the plane filled by order division of the western facade: general perception at a distance proves aesthetics of "wealth", another perception requires close examination, reading images and captions, adding knowledge of the viewer, it is uniting the facade with "program" of the iconostasis. The facade close to iconostasis by its structure, division of tiers of equal images, crisp rhythms and symmetry, confined composition.

Second tier carving of the main chapel facade, reflecting the theme of "Passion" continues in various compositions in the interiors of the altar structure. However, decoration of interior requires some research.

Екстер'єр каплиці Боїмів у м. Львові

Оксана Білінська¹, Мар'яна Петрів²

¹Кафедра дизайну та основ архітектури,
Національний університет "Львівська політехніка",
УКРАЇНА, м.Львів, вул.С.Бандери, 12,
E-mail: oksanabilinska@gmail.com

²Кафедра архітектурного проектування,
Національний університет "Львівська політехніка",
УКРАЇНА, м.Львів, вул.С.Бандери, 12,
E-mail: marjana-petriv@ukr.net

На основі попереднього дослідження та аналізу декору фасадів унікальної пам'ятки Пізнього Ренесансу – каплиці Боїмів у м. Львові наведено спробу виконання гіпотетичної реконструкції західного фасаду каплиці на перший період будівництва.

Ключові слова. Пізній Ренесанс, Львів, каплиця Боїмів, фасад, декор, будівельні періоди, гіпотетичні реконструкції, композиційний аналіз.

I. Вступ

У 1998 р. Львів отримав новий пам'яткоохоронний статус старовинного історичного міста. І тепер він стоїть у списку поряд з такими відомими містами як Париж, Венеція, Рим, Флоренція, Віченца. Отримавши нові можливості для свого розвитку та процвітання, з іншого боку цей процес вимагає великої праці, розробки головних напрямків міської стратегії на подальшу перспективу. І все ж головною домінантою у розвитку міста є архітектурно-містобудівна спадщина Львова, яку з особливою увагою необхідно вивчати, публікувати існуючі матеріали, проводити повну інвентаризацію, доповнювати новими матеріалами досліджень. До такої роботи залучаються студенти-архітектори, які в рамках проведення літньої обмірної практики досліджують відомі пам'ятки Львова. Подібно, цього разу студентами першого курсу напрямку "Архітектура" було досліджено та виконано архітектурні обміри фрагментів одного з унікальних об'єктів архітектурної спадщини середмістя, пам'ятки архітектури міжнародного значення, каплиці Боїмів у м. Львові.

Рис. 1. Північний, східний та західний фасад каплиці

II. До історії будівництва каплиці Боїмів

Каплиця Боїмів – відома пам'ятка архітектури Львова початку XVII ст. Багато мистецтвознавців, архітекторів та просто шанувальників Львова захоплюються унікальністю цієї неповторної споруди у путівниках, фотоальбомах, нарисах [1-9]. Каплиця збудована у

1609-1615 рр. над фамільним гробівцем родини львівських патрицій, вихідців з Угорщини, Боїмів.

Імена творців каплиці точно не відомі. Найбільш обґрунтована і поширена остання версія, що будівничим каплиці був Андрій Бемер зі своєю артілью, який в ті часи побудував декілька споруд у Львові (Бемер – автор старої ратуші та один з будівничих бернардинського костелу). За іншою версією автор каплиці – архітектор Гануш Шольц, ще іншою – Гануш Глуський з Кракова. Скульптури на фасаді ж виконала група німецьких майстрів, що приїхали до Львова з Вроцлава і Гданська – Гануш Шольц, Гануш Блок, Даниїл Гофман, Гануш Домаско і Бернард Дикенбак (в деяких джерелах згадуються також Ян Бялий та Міна з Кракова). Що стосується інтер'єру, то дослідники тут одноставно схиляються на користь у 1612-1615 рр. – Гануша Шольца та Яна Пфістера [7].

Будівництво каплиці розпочав і замовив Георгій Боїм, а завершив – один з його синів Павло Боїм. Всього в усипальні було поховано чотирнадцять членів родини Боїмів [1].

Початково каплиця була окремо стоячою: її стіни орієнтовані за сторонами світу. У другій половині XVIII ст. відбулись зміни в архітектурі латинського собору, розпочалась його кардинальна перебудова, було знищено кладовище і знесено усі каплиці крім Боїмів [7]. Поховання з каплиці були перенесені на львівські цвинтарі, а ключі від каплиці, згідно з заповітом Г.Боїма, було передано до катедрі. Південна стіна закрита прибудованим у XIX ст. впритул до каплиці будинком. У 1945 р. радянською владою каплицю було закрито для відвідувачів. У 1969 р. вона стає підрозділом Львівської картинної галереї (нині Львівська Галерея мистецтв) і знову відкрита для відвідувачів.

III. Об'ємно-просторові особливості та вистрій фасадів каплиці

Архітектурні особливості. Традиції та атмосфера тогочасного Львова зумовили створення цілком оригінальної споруди, яка не має ні аналогів, ні повторень в Україні і не тільки. Зовні каплиця своєю об'ємно-просторовою композицією нагадує прикарпатські церковці XVII ст. Квадратний в плані кубічний об'єм завершений восьмериком з куполом та восьмигранним світловим ліхтарем, над яким встановлено хрест з фігурою Христа [1].

Існує думка, що прототипом для каплиці Боїмів була усипальня Зигмунтовська (Сигізмундівська) у замку Вавель у Кракові, яка була побудована на початку XVI ст. італійським архітектором Б. Флорентійчиком (Бартоломео Береччі). Архітектор ж каплиці Боїмів обмежився одним куполом, зате основний об'єм він виконав на зразок зрубу-четверика, квадратним у плані, а над карнизом перевів його у восьмерик – барабан купола. Власне цією центричністю вирізняється каплиця Боїмів у ряді одночасових аналогів Львова (каплиця Трьох Святителів тощо).

Каплиця Боїмів є окрасою Катедральної площі, її було побудовано на території тогочасного міського цвинтаря поблизу Латинського собору. Від каплиці, з провулка що межує з Катедральним костелом, відкривається один з найкращих видів на площу Ринок та міську ратушу. “Перехожий, зупинись і подумай, чи твоє страждання є більшим, ніж моє” – ці слова можна побачити знизу. Саме вони написані під двометровою скульптурою задумливого Ісуса на даху каплиці. Христос із сумом дивиться донизу на щоденну людську суєту [9].

Зовнішнє оформлення каплиці. Два фасади каплиці Боїмів (північний та східний) мають характерну для львівської ренесансної архітектури композиційну схему фасаду – вертикальне членування встановленими на високий цоколь пілястрами іонічного ордеру (колоната, перекрита антаблементом). Східний фасад розчлений п'ятьма пілястрами і прикрашений двома фресковими портретами – самого Георгія Боїма та його дружини Ядвіги. Портрети створені у 1617 р. та приписуються Яну Джіані.

Рис. 2 Фрескові портрети: Г.Боїма, його дружини Ядвіги; рельєф “Юрій Змієборець”; ліхтар купола каплиці

Північний фасад також почленований пілястрами, між якими розміщено також два фрескових зображення – Богоматері та Христа. Деяко вище цих зображень на одній з граней восьмигранного барабану розташований один з найкращих львівських рельєфів “Юрій Змієборець”. Загалом образ патрона Георгія Боїма – св.Юрія (Георгія) принаймні тричі зустрічається в декоративному оформленні каплиці. Вважається, що автором згаданого рельєфу та фресок, а також скульптурних зображень над капітелями є вже згадуваний Андрій Бемер.

Фасади каплиці Боїмів як і Трьох Святителів мають ордерне тридільне членування на високий цоколь, стіну, поділену пілястрами та багато декорований антаблемент. Такі ордерні членування, заповнення пілястрами поля стіни, привнесене італійськими зодчими на теренах Західної України, є характерними для ренесансних споруд Львова: Успенської церкви, каплиці Трьох святителів, церкви монастиря бенедиктинок, костелу бернардинського монастиря, костелу кларисок тощо.

IV. Західний фасад каплиці Боїмів

Західний фасад суттєво відрізняється від двох попередніх: тут переважають горизонтальні членування ярусної симетричної ордерної композиції. Він найбільш насичений архітектурним декором, містить вхідний портал. Гармонійно поєднані тут архітектурні деталі – колони на п'єдесталах, антаблемент з архітравом, фризом і карнизом та рельєфи і сюжети “Страстей”. Архітектурний декор західного фасаду виконаний зі стильо-

вими елементами північного нідерландського маньєризму (декорування колон, п'єдесталів діамантовими рустами, суцільними рельєфними орнаментами).

Порівняння ордера першого ярусу каплиці з класичним коринфським ордером за Вінйолою підтвердило те, що пропорції головних частин ордерних членувань майже дотримано: незначне зменшення висоти стовбура колон за рахунок висоти капітелі колони; п'єдестал (база (вал, плінт), карниз п'єдесталу) відповідають пропорціям класичного коринфського ордера; тіло колони є почленованим на нижній третині висоти. Факти зміни розмірів та пропорцій ордерних елементів підлягають умовно визначеним границям відходжень від основних правил ордерної побудови.

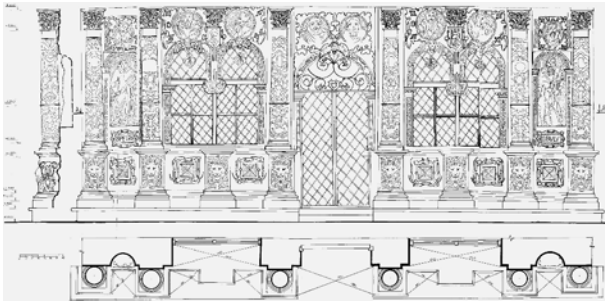

Рис. 3. Перший ярус західного фасаду каплиці

Колони вкриті рельєфними геометричними та рослинними орнаментами, у тому чисті й маньєристичними з мотивами Північного Ренесансу (Німеччини та Чехії за правління Рудольфа II) у вигляді переплетення стрічок і з'єднання волут з круглими вічками, що нагадують невеликі шляпки цвяхів. Архітектурний декор західного фасаду каплиці Боїмів не має аналогів у ренесансних спорудах Львова, оскільки окрім застосування класичних ордерних форм (повний ордер) має надзвичайну мистецьку цінність і детальною опрацювання асоціюється із багатим різьбленим дерев'яним іконостасом народних українських церков. Монументальний спокій архітектури розсипається у позбавлених організуючого основного центру безлічі дрібних зображень. За ними майже не видно дна, але самі вони міцно тримаються площини, ніби усі вирізані в одній спільній дошці. Однак, величезна кількість тематичних рельєфів та скульптурної пластики, часом деяка їх невідповідність (накладання одних форм на інші тощо) ставить під сумнів їх високу художню цінність.

По вертикалі нижній ярус і цоколь розділені шістьма колонами, суцільно вкритими окуттевим орнаментом. Середні колони обрамляють входні двері, а між вужче розставленими зовнішніми парами колон знаходяться напівциліндричні ніші із статуями апостолів Петра і Павла. Ця основна композиційна схема фасаду заповнена суцільним орнаментом, фігурними рельєфами та статуями. Навіть ті частини, які не видно з-за колон, вкриває суцільний візерунок орнаменту. Камінь наслідує дерево і метал. В нижньому ярусі, вище від арок, що перекривають двері та вікна, у восьми круглих рольверкових медальйонах розміщені барельєфні бюсти пророків, а у фризі над кожним з них у картушах

вирізьблено гасла. Важкі пропорції усіх цих зображень, порушення законів анатомії і динаміки людського тіла, непомірно великі руки, в яких вони тримають свої атрибути, схематизм в укладі драперій свідчать про невисоку майстерність виконавців, нехтування канонами класичної скульптури. Сила автора в іншому – відмовившись від традиційних іконографічних схем, він створює галерею реалістичних образів своїх сучасників, надає їм рис, властивих їх добі і класу.

У фризі першого ярусу в картушах над вищезгаданими рельєфами зображеннями пророків розташовані інскрипції – цитати із Біблії латинською мовою. Ці цитати пояснюють сцени “Страстей”, зображених у верхньому ярусі фасаду. Їх композиції, очевидно, запозичені з гравюр та книжкових ілюстрацій і за браком місця наводимо лише окремі з них зліва направо, подаючи переклад напису зі Святого Письма Старого та Нового Завіту 1991 року та відповідник з Вульгати (Musaios TLL) [4, 5].

В галереї пророків першим іде цар Соломон, що пояснює сцену “Бичування”; він зображений старцем з довгим волоссям і широкою бородою, благородним видовженим овальним спокійним і врівноваженим обличчям. Поза його фронтальна, вказівний палець правої руки піднятий, ліва – спочиває на книзі, вгорі напис: **MORTE TURPISSIMA CONDEMNUMVS EVM / SAPI-I**. Засудімо його на смерть ганебну (Кн. Мудрости 2.20). *morte turpissima condemnemus illum (Sapie.:2.20) NB помилку в посиланні на джерело (може, помилка гравера: SAPI-I замість SAPI-II??). NB різницю eum / illum (розбіжність в різних виданнях чи неточність?).*

Другий іде Давид під сценою “Увінчання терном”, рисами обличчя повторює Соломона, але поворот голови, оголена до плеча рука, що лежить на струнах арфи, завиток краю плаща над плечем свідчать про намагання передати динаміку його танцю, вгорі напис: **FODERVNT MANVS MEAS ET PEDES MEOS / DA PSAL · XXI**. Пробили мені руки й ноги (Псал. 22 (21). 17). *foderunt manus meas et pedes meos (Ps. 21.17).*

Глядач, який читає вислови у картушах над зображеннями пророків, розглянувши їх, переходить до завершальної сцени “Зняття з хреста”. Головний фасад виглядає суцільним кам'яним рельєфом.

V. Гіпотетична реконструкція західного фасаду каплиці

Спорудження каплиці у 1609-1615 рр. (за іншими даними 1606-1615 рр.) відбувалось двома етапами. Причому характер елементів другого етапу є запереченням художньої концепції проекту будівлі та її первісного декору. На першому етапі 1609-1611 рр. будівлю було повністю закінчено [3].

Відомо, що мулярські роботи завершено до 1611 р. [3], а скульптурна декорація західного фасаду була “приставлена” на другому етапі будівництва каплиці у 1611-1615 рр. Автором цієї надзвичайно насиченої пластики вважається майстер з Вроцлава Гануш Шольц.

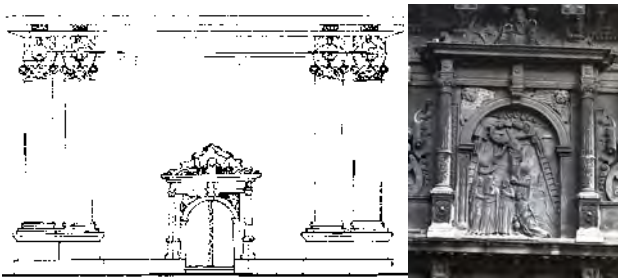

Рис. 4. Гіпотетична реконструкція західного фасаду на перший період та едікула II ярусу (первісний портал)

Поява у Львові біля 1610р. групи приїжджих майстрів на чолі з Гансом Шольцом напередодні переробки каплиці Боїмів, її розпад, судова справа, що розпочалась одразу після закінчення робіт у зв'язку з конфліктом, який виник між Шольцом та його помічниками, дають документальні свідчення того, що діяльність цієї артілі у Львові біла пов'язана саме з цією пам'яткою [3]. Протягом останніх двохсот років мистецтвознавці нарікають на невисокий художній рівень цієї скульптурної декорації, хоча для багатьох людей власне вона є найбільш цікавим і вражаючим елементом зовнішнього оформлення каплиці. Весь фасад від цоколю до антаблемента облицювали кам'яними плитами близько 30 см завтовшки, на яких вирізані рельєфні зображення різної висоти – від плоского до об'ємної скульптури.

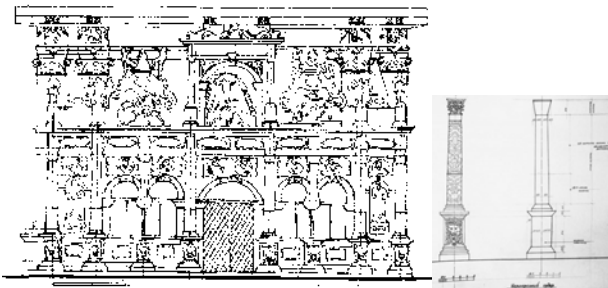

Рис. 5. Західний фасад: існуючий стан та порівняння ордеру першого ярусу з класичним зразком за Віньолюо

Таке насилування первісної форми, як і неточність розрахунку спричинилося до того, що фасад став не лише чужим по відношенню до стилю будівлі, але має ряд технічних погрішностей. Це – розрубана надвое наріжна пілястра, зміщення обеліска вгорі зліва на капітель. Можливо, також, що едікула, яка тепер обрамляє центральний рельєф другого ярусу (“Зняття з хреста”) у первісному фасаді відіграла роль portalу. Її підняли разом з наверхшям, тому воно закрило собою частину старого фриза, а бог Саваоф уперся головою в карниз. За конструкцією і декором едікула досить точно повторює портал каплиці Трьох святих, а за розмірами, якщо б її поставити на виступі цоколю, повністю відповідає розмірам дверей як це чітко видно з гіпотетичної реконструкції вигляду фасаду на I будівельний період.

Висновок

У дослідженні наведено короткі історичні відомості будівництва каплиці Боїмів, проаналізовано композиційний вистрій фасадів. Виявлено, що об'ємно-просторова структура каплиці не має аналогів в Україні, гармонійно поєднує технологію та декор мурованих кам'яних ренесансних храмів з використанням місцевих традицій дерев'яного будівництва. З'ясовано, що спорудження каплиці відбувалось двома етапами: на першому етапі споруджено основний об'єм, на другому етапі створено західний фасад каплиці, вівтар і скульптури у кесонах куполу.

Виконано гіпотетичну реконструкцію вигляду фасаду на перший період. Наведено вміщені на фасаді латинські написи, їх переклад та відповідник зі Святого Письма, зазначаючи окремі неточності і невідповідності написання і перекладу. Проаналізовано композиційну схему заповнення ордерними членуваннями площини західного фасаду: узагальнене сприйняття на віддалі засвідчує естетику цілісного “багатства”, інше символічне сприйняття вимагає розглядання зблизька, читання зображень і написів, доповнення знаннями самого глядача, це споріднює фасад з “програмою” іконостаса. До іконостаса він близький і своєю конструкцією, членуванням на яруси рівноцінних зображень, чіткістю ритмів і симетрії, підкресленою замкнутістю композиції.

Література

- [1] Вуйцик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. – Львів: каменярь, 1991. – 175с.: іл. – С.21.
- [2] Возницький Б.В. Каплиця Боїмів у Львові. Фотонарис. – Львів: Каменярь, 1979. – 64с. – С. 12.
- [3] Любченко В.Ф. Львівська скульптура II половини XVI-XVII століть. – Львів: Наукова думка, 1981. – 214с. – С.106-128.
- [4] Садомора А., Домбровський М., Кісь А. Anno Domini. Року Божого: Латинські написи Львова. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2008. – 288с. – С. 160-201.
- [5] <http://leopoli.ho.ua/boim.htm> Латинські написи у Львові.
- [6] Архітектура Львова: Час і стилі. XIII-XXI /упор. і наук. редактор Ю.О.Бірюльов/. – Львів: Центр Європи, 2008. – 720с.:1396 іл. – С.96-97.
- [7] Островский Г. Львов. Архитектурно-художественные памятники XIII-XX веков. – Ленинград: Искусство, 1975. – 208 с. с ил. – С.30-39, С.32.
- [8] Трегубова Т.О., Мих Р.М. Львів. Архітектурно-історичний нарис. – Київ: Будівельник, 1989. – 272с. – С.84.
- [9] Мельник Б.В. Вулицями старовинного Львова. – Львів: Світ, 2002. – 269с., іл. – С.116.